

rai'ny, zbirnyk naukovykh prac' z galuzi fizychnoi' kul'tury ta sportu, m. L'viv 2004, t 3. S 158 – 163.

9. Maklakov A.G. Lichnostnyj adaptacionnyj potencial: ego mobilizacija i prognozirovanie v jekstremal'nyh uslovijah / A.G. Maklakov// Psihol. zhurnal – 2001. – T. 22. – №1. – S. 16 -24.

Khyzhniak A.A. Psychological support of pedagogical activity of a physical training teacher during his professional becoming. In the article the research results of the dynamics of the common adaptation and disadaptation processes parameters of physical training teachers' personalities, as their pedagogical activity's diagnostic and analytical sides of psychological support are submitted. And also, features of changes of parameters of the common adaptability and disadaptation processes of physical training teachers' personalities are determined depending on the stages of professional work and a gender belonging. On the basis of the definition of average value of parameters it has been established, that parameters of the common adaptation are within the limits of norm at all stages of professional work. Also, it is established, that during secondary professional education (28), essential dynamics parameters of aggression and self-efficiency have 33 years. Aggression grows up to a high level, and self-efficiency goes down to a level below average. While during primary professional education (24 – 27 years) and professional skill (34 – 60 years), the given parameters are within the limits of norm. In everything which are mentioned above, stages of professional work, parameters of emotional burning out are overestimated. Thus, it testifies to necessity of psychological support for the given direction.

Key words: adaptation, disadaptation, psychological support, professional work, emotional burning out.

Отримано: 15.09.2013 р.

УДК 159.922.8.001-053.66

К.В.Хоменко

Науково-теоретичні підходи до вивчення проблеми самоствавлення в юнацькому віці

К.В.Хоменко. Науково-теоретичні підходи до вивчення проблеми самоствавлення в юнацькому віці. У статті формулюється проблематика та актуальність вивчення феномена самоствавлення особистості юнаць-

кого віку у психологічній науці в рамках теорії самосвідомості. Аналізуються та узагальнюються погляди зарубіжних та вітчизняних вчених щодо сутності самоствавлення як складової самосвідомості у юнацькому віці, наводяться результати сучасних досліджень. Докладно розкриваються структурні особливості, механізми функціонування особистості цього вікового періоду, закономірності розвитку самосвідомості, складові самоствавлення, кризові елементи у розвитку та надбання юнацького віку. Обґрунтовується визначення самоствавлення як складної багаторівневої емоційно-оцінної системи, структурного компонента Я-концепції особистості.

Ключові слова: свідомість, самосвідомість, самоствавлення, емоційно-оцінне ставлення, уявлення, поведінка, Я-концепція, юнацький вік.

Е.В.Хоменко. Научно-теоретические подходы к изучению проблемы самоотношения в юношеском возрасте. В статье формулируется проблематика и актуальность исследования феномена самоотношения личности юношеского возраста в психологической науке в рамках теории самосознания. Анализируются и обобщаются взгляды зарубежных и отечественных авторов относительно сущности самоотношения как составляющей самосознания юношеского возраста, приводятся результаты современных исследований. Детально раскрываются структурные особенности, механизмы функционирования, закономерности развития, кризисные элементы и новообразования личности данного возрастного периода. Обосновывается определение самоотношения как сложной многоуровневой эмоционально-оценочной системы, структурного компонента Я-концепции личности.

Ключевые слова: сознание, самосознание, самоотношение, эмоционально-оценочное отношение, представления, поведение, Я-концепция, юношеский возраст.

Постановка проблеми. Самосвідомість – складне системно організоване психічне утворення, взаємопов'язане, з одного боку, зі свідомістю, а з іншого – з утвореннями особистості. Важливим елементом самосвідомості є комплекс самоствавлень, що впливають на становлення соціальних установок, переконань, цінностей.

Фундаментальною проблемою сучасної психологічної науки є вивчення умов особистісного зростання індивіда. Одним із напрямів її вирішення є дослідження розвитку самоствавлення, розкриття його сутності, структури. Ставлення людини до себе, у всіх своїх внутрішніх і зовнішніх проявах, є одним з центральних особистісних утворень, що регулюють поведінку, адаптацію людини і визначають якість її життя. Дослідження механізмів формування адекватного і гнучкого самоствавлення у молоді – одна з найбільш актуальних психолого-педагогічних завдань

сучасного суспільства. Розуміння феномена самоствавлення, його специфіки, структури, функції в самій особистості людини, відкриває людям можливість внутрішньої незалежності серед вимог нестабільного сьогодення.

Особливим виявляється місце самоствавлення в період юнацтва, коли молода людина вступає в світ дорослих як самостійний відповідальний член, структурує свої ціннісні орієнтації, готується до створення сім'ї, обирає напрямок професійного становлення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана відповідно до теми дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук на кафедрі соціальної психології та психотерапії Інституту соціології, психології та управління НПУ імені М.П.Драгоманова.

Метою статті є теоретичне вивчення сутності самоствавлення особистості юнацького віку. **Наукове завдання** передбачає обґрунтування визначення сутності самоствавлення як складової Я-концепції особистості в юнацькому віці.

Практичним завданням є аналіз та узагальнення літературних джерел щодо сутності самоствавлення особистості. Для досягнення мети і вирішення поставлених завдань нами застосовувалися загальнонаукові методи теоретичного дослідження: аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичних і експериментальних даних.

Результати досліджень. Я-концепція – важлива складова внутрішнього світу людини, її самосвідомості. Вона є відносно стійкою, динамічною і певною мірою усвідомленою системою уявлень людини про себе як цілісний образ власного «Я», що інтегрує її самоприйняття такою, якою вона є, якою хоче бути, і має обов'язково стати в ідеалі [4, с.15]. Психологічні аспекти змісту і динаміки Я-концепції інтенсивно вивчаються в сучасній психології, зокрема її психологічні складові (когнітивна, емоційна, поведінкова), встановлено рівні її розвитку.

Самосвідомість і самопізнання (як такі) – надбання людини, яка розуміє себе як суб'єкта свідомості, спілкування і дії, характеризує ставлення до самого себе : «Поява свідомого «Я», виникнення рефлексії, свідомість своїх мотивів, моральні конфлікти і моральна самооцінка, інтимізація внутрішнього життя – ось деякі феноменальні прояви самосвідомості у юнацькому віці ... Цей період вважається критичним, переломним і навіть періодом власне виникнення самосвідомості у всій його цілісності ...»[10]. «Періодом виникнення свідомого «Я», – пише І.С.

Кон – як би поступово не формувалися окремі його компоненти, здавна вважається підлітковий і юнацький вік [11, с.270].

Юність – період, коли закінчується перехід від дитинства до дорослості, охоплює вік від 17 до 20-23 років [12, с.342]. У юнацькому віці відбувається суттєва перебудова, виникає нова соціальна ситуація розвитку – перехід до самостійного життя, встановлення довгострокових близьких стосунків з іншими людьми, початок професійного становлення, реалізації життєвих планів [17, с.285]. Проблема юнацького віку в психології займає особливе місце, з тієї причини, що період дитинства, як і дорослість, триває, являючи собою першу, і, по суті, другу половину життя людини, проте саме юнацький вік є єдиним у своєму роді, найбільш переломним періодом з усіх.

Низка видатних вітчизняних і зарубіжних вчених присвятили свої праці вивченню особливостей самосвідомості та її складових юнацького віку, серед них такі, як Л.С.Виготський, С.Л.Рубінштейн, Б.Г.Анан'єв, Л.І.Божович, І.С.Кон, Д.І.Фельдштейн, І.Д.Бех, Х. Ремшмідт, А.В.Толстих, О.Л.Сібгатуліна, В.С.Мухіна, Н.І.Гуткіна, А.М.Прихожан І.Ю.Кулагіна, Е.Еріксон, І.С.Булах, Т.М. Зелінська, С.О.Ставицька, О.Гуменюк та інші.

Дослідник К. Фопель, займаючись вивченням юнацького віку, звертає увагу на певну його складність, кризовість. Вчений визначає поняття юнацької кризи як перехідного періоду (кризи). У своїх дослідженнях автор пише: «Кожен перехідний період несе в собі свої складності ... У кожен перехідний період ми переживаємо внутрішній конфлікт між потребою розвиватися і бажанням залишити все, як було раніше, у старі добрі часи. І, оскільки наше реальне положення не відповідає статусу, до якого ми прагнемо, то наша самоповага знаходиться під загрозою ... Юнацька криза, що супроводжує перехід від дитинства до дорослого життя відбувається найбільш гостро, тому що в цьому віці діти вперше починають свідомо осягати і визначати весь потенціал своєї особистості, створювати свій образ «Я», не маючи можливості при цьому співвіднести його з уже сформованим уявленням про себе, як це можуть у наступних кризових ситуаціях робити дорослі.» [21, с.6].

Криза юнацького віку має два етапи – у 17 років і 21 рік [6, с.113]. У першому випадку це пов'язано із готовністю до самовизначення, спрямованістю у майбутнє, прагненням соціальної повноцінності, руйнацією старої ситуації. В другому ж випадку через конфлікт вимог та наявних можливостей – з одного боку,

молода людина має оволодівати певним комплексом соціальних ролей, з іншого – не має в цьому досвіду, недостатня її соціальна та психологічна зрілість для так званої 100% дорослості. Вчені зазначають, що відбувається дисбаланс особистісної та соціальної ідентичності, що проявляється у сумнівах щодо себе, власних здібностей тощо [8]. Період юності є «перехідним».

Сучасний вітчизняний дослідник, психолог П.В.Лушин пропонує розглядати поняття перехідного періоду особистості як відкрити динамічну систему, ситуацію її зміни (коли « завершується / обмежується колишній контекст розвитку»), коли відбувається зародження нової ідентичності як системи нових життєвих смислів..» [13, с.159]. Подібний розворот розуміння будь-якої психологічної перебудови [перехідного періоду] найбільш точно в цілому визначає характер змін, які спостерігаються у юнацькому віці.

На значущості юнацького віку для всього подальшого життя наголошує Т.М.Титаренко. Науковець зазначає, що «вибір, який робить людина в молоді роки, значною мірою обумовлює траєкторію її подальшого життя, рівень самореалізації, майбутні життєві успіхи та поразки» [20, с.5].

І.С.Булах підкреслює значення юнацького віку для розвитку самосвідомості, коли формування світогляду взаємопов'язане з рефлексією, усвідомленням своїх мотивів, внутрішніх конфліктів, моральної самооцінки [2].

До позитивних факторів даного вікового етапу можна віднести стабілізацію емоційної сфери, зниження егоцентризму, поступове об'єднання окремих ситуативних образів власного «Я» у стійку структуру. Головними новоутвореннями юнацького віку вважають особистісну ідентичність, самовизначення, самореалізацію [6, с.116]. Як зазначає А. М. Прихожан, самовідношення в даному віці характеризується зростанням об'ємності та суб'єктивності [15].

В описі юнацького віку Л.І.Божович головна увага зосереджена на формуванні світогляду та його впливу на пізнавальну діяльність, автор підкреслює значення цього віку для самосвідомості і моральної свідомості особистості. Вирішальне значення надається динаміці формування «внутрішньої позиції». Ця внутрішня позиція і обумовлює структуру її ставлення до дійсності, до оточуючих, до самого себе. [10, с.39].

Рівень розвитку самосвідомості, якість самоставлення впливають на здатність людини до адаптації. Дослідниця І. Галецька зазначає, що « опосередковує взаємодію людини і світу когні-

тивна репрезентація як суб'єктивне сприйняття, яке є пусковим елементом початку адаптації і триває як акцептор результату дії протягом цілого процесу адаптації. Суб'єктивне оцінювання здійснюється на підставі критеріїв особистісного інтерпретаційного комплексу як полімодальної сукупності суджень, самооцінок, оцінок, стереотипів, сформованих шляхом суб'єктивних узагальнень, і раціоналізації в умовах індивідуального розвитку» [3, с.94].

Вітчизняний дослідник, психолог Г.Католик також підкреслює роль соціального аспекту у формуванні самоствавлення для адаптації. Автор пише, що головні причини психологічних конфліктів, пов'язаних з нестійким, суперечливим ставленням до себе, які призводять до проявів дезадаптації, як показує практика, знаходяться в площині відносин «дитина – оточення» [7, с.184].

Одним з перших, як традиційно прийнято вважати, в психології почав розробляти проблему Я-концепції У. Джемс. Вчений надавав особливого значення її соціальному характеру. Глобальне, особистісне «Я» учений розглядав як подвійну освіту, утримує Я – усвідомлюване і Я-як об'єкт. На думку цього автора, Я-як об'єкт охоплює все те, що людина може назвати своїм: духовне «Я», матеріальне «Я», соціальне «Я» та фізичне «Я». «Про щоб я не думав, – писав У. Джемс, – я завжди в той же час більш-менш усвідомлюю самого себе, своє особистісне існування. Разом з тим це ж усвідомлюю Я, що моє усвідомлення в цілому є якби частково подвійним» [5, 144].

Видатний науковець Лев Семенович Виготський підкреслював виняткову важливість у формуванні особистості її соціальної активності, наскільки вона включена у відносини з іншими людьми. Геніальний дослідник постулював: «Особистість стає для себе тим, що вона є в собі, через те, що вона пред'являє для інших ..... За всіма вищими функціями, їх відносинами, генетично стоять соціальні відносини, реальні відносини людей» [11, с.45].

І.С. Кюн відводив провідну роль у формуванні самоствавлення соціальному фактору: «особистість не може визначати себе безвідносно до системи своїх соціальних ролей; вона може зливатися, ідентифікуватися з ними, або усуватися, дистанціюватися від них, навіть протиставляти себе їм, але у всіх випадках при визначенні свого «Я» вони служать для особистості немов би точкою відліку» [11, с.44].

Представники символічного інтеракціонізму Ч.Кулі і Дж.Мид вважають, що становлення людського «Я» як цілісного

психічного явища є нечим іншим, як розгорнутим «всередині» індивіда соціальним процесом, в рамках якого виникають Я-що усвідомлює і Я- як об'єкт. Саме суспільство викликає форму і зміст процесу формування Я-концепції особистості [5].

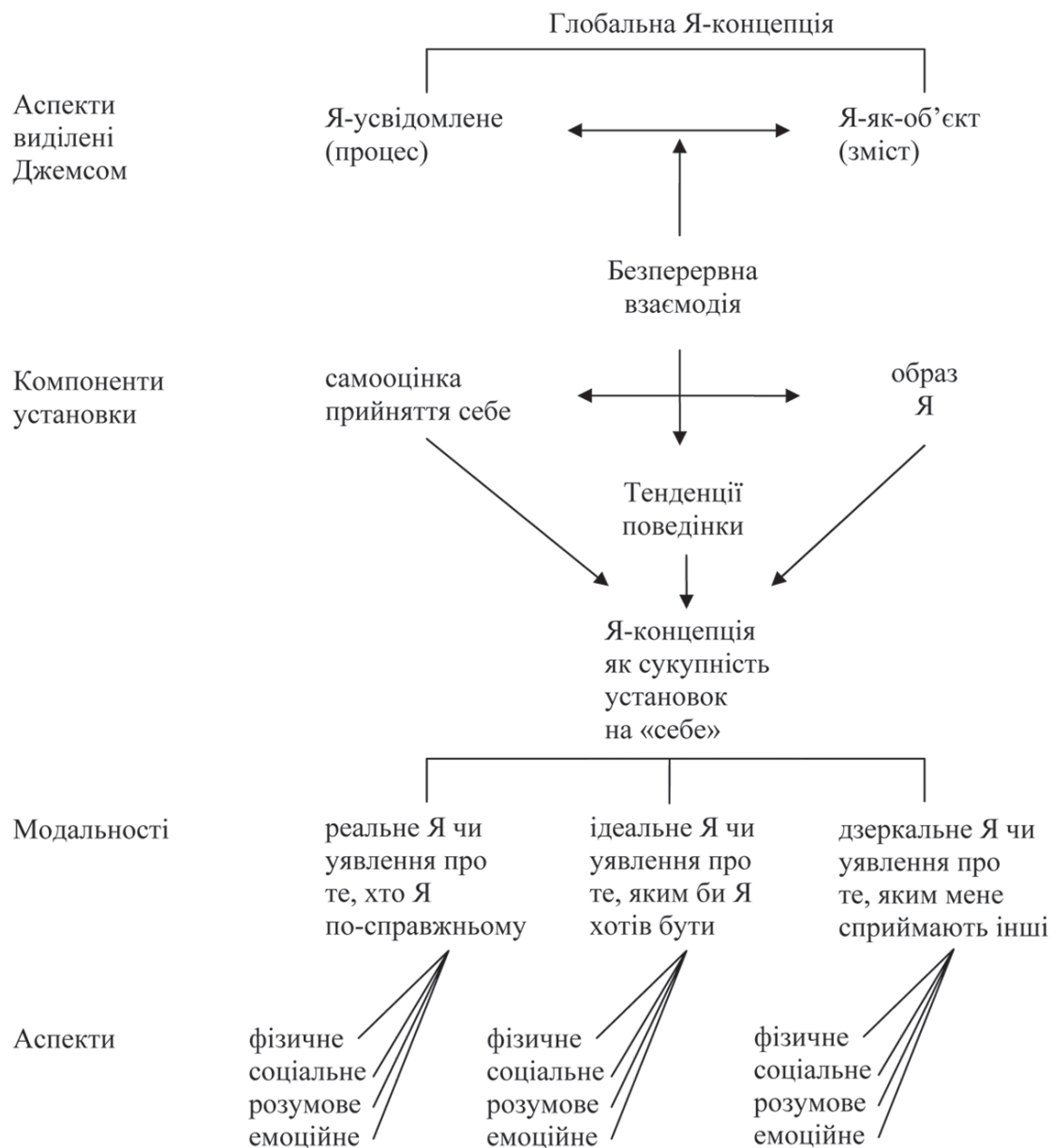
Одним із найвідоміших серед дослідників, які розглядали Я-концепцію, вважається Роберт Бернс. Вчений розглядає Я-концепцію як соціально – психологічне утворення в єдності з його педагогічним значенням. Згідно Р. Бернса, Я-концепція – це сукупність установок особистості, спрямованих на самого себе. Автор визначає Я-концепцію, як інтегральну самоустановку і виділяє в ній три основні елементи: «Я-концепція має три складові: 1) Образ Я – уявлення індивіда про самого себе. 2) Самооцінка – афективна оцінка цього уявлення, яка може володіти різною інтенсивністю, оскільки конкретні риси образу «Я» можуть викликати сильні емоції, пов'язані з їх прийняттям або осудом. 3) Потенційна поведінкова реакція, тобто ті конкретні дії, які можуть бути викликані образом «Я» і самооцінкою» [2, с.4].

Отже, Я-концепція визначає, по-перше, як буде діяти людина в конкретній ситуації, по-друге, як інтерпретувати дії і вчинки інших, по-третє, чого очікувати від близького та віддаленого майбутнього. Для успіху і щастя треба позитивно розглядати себе [4]. Сучасні дослідники відзначають, що особистість виявляється закритою до саморозвитку, «відчуває стан застою», «коли її система самооцінювання «заціклюється» на негативній кваліфікації своїх дії», тобто оцінює себе не відповідно змінам в ситуаціях, явищах, не адекватно зовнішнім і внутрішнім обставинам ставиться до себе негативно [13, с.163].

Які ж внутрішні механізми, закономірності функціонування структури Я-концепції? Емоційна складова Я-концепції – «це своєрідні схеми самоставлення, узагальнюючі минулий досвід людини, які організовують і структурують нову інформацію з цього аспекту Я» [4 с.108]. Далі когнітивна оцінка «запускає» емоційну реакцію, тобто людські емоції обумовлені оцінкою ситуації. Основний закон емоції полягає в тому, що вони виникають як реакція на значення, приписуване ситуації [16, с.338]. Однак оцінки носять відносний характер тому, що це оцінка значення подій для особистого благополуччя. Оцінка може відбуватися автоматично швидко, підсвідомо і викликати емоції без усвідомлення (перш ніж людина встигає подумати про те, що сталося).

Згідно концепції В.В.Століна, самосвідомість спрямована не тільки на самопізнання, а й на інтеграцію мотивів особистості,

тому людина перебуває в латентній конфліктній ситуації [19]. Переживання особистістю конфліктних смислів і становить процес самосвідомості: «емоційно – ціннісне ставлення особистості до себе є результатом і інтегратором механізмів особистісного самосвідомості, має складну психологічну структуру. Як почуття, воно має свій обсяг, що включає симпатію, повагу і близькість. Феноменологічно ставлення до себе проявляється як внутрішній діалог між «Я» і «не-Я», схоже і відмінне від самого суб'єкта, і в цілому це свідоме і несвідоме емоційно-ціннісне ставлення до себе [19, с.177].

Рис.1.1. Структура Я-концепції (за Р.Бернсом)

В емоціях відбиваються уявлення людини про світ і про себе самого. Уявлення, в свою чергу, є певним знанням про самого себе і про навколишній світ. Вони включають в себе репрезентацію фактів щодо даної ситуації, а також більш узагальнені образи, пов'язані з власним Я і соціальною взаємодією [16, с.392]. Когнітивні оцінки – це одиниці типу «особистість в ситуації». Від системи уявлень і оцінок залежать характеристики емоційних диспозицій. Типові для людини уявлення, ставлення й оцінки можуть істотно варіювати від ситуації до ситуації, породжуючи різне емоційне реагування.

В.В.Столін виділяє наступні три складові самоставлення : аутосимпатію, самоповагу і самоінтерес. Ці компоненти об'єднуються в спільне переживання позитивного чи негативного ставлення до себе – глобальне самоставлення, в якому підкреслюється інтегральність цього утворення.

Однак, як зазначає С.Р. Пантілеєв, запропонована концепція не дає відповіді на питання про природу вимірювання та механізми функціонування самоставлення. Він довів, що самоставлення не є сумою підлеглих емоційних уявлень, воно будується за принципом динамічної ієрархії. Зокрема, один компонент самоставлення в процесі індивідуального розвитку може бути ядром цієї структури, формуючи зміст узагальненого сталого самоставлення. Вчений розробив детальну структуру самоставлення, а саме: самоповага, аутосимпатія, самознищення [14].

Н.Сарджівеладзе розумів самоставлення як складну багаторівневу емоційно-оцінну систему, яка поділяється на два блоки (способи ставлення до себе) : об'єктний (Я-як об'єкт) і суб'єктний (Я-як суб'єкт). Обидва ці способи самоставлення реалізуються когнітивної активністю, емоційними реакціями і системами дій на адресу самого себе [18]. Самоставлення, згідно цього автора, є проявом сенсу «Я», як якоесь постійне відчуття до власного «Я», яке, незважаючи на узагальненість, містить ряд специфічних модальностей, що різняться як за емоційним тоном, так і за змістом ставлення до себе : «Я – існує, оскільки воно є одночасно і суб'єктом, і об'єктом відносини ... Це спосіб ставлення до себе; самоставлення взаємопов'язане з особливостями ставлення суб'єкта до зовнішньопредметного і соціального світу» [18, с.69].

А.М.Колишко зазначає, що в роботах, присвячених вивченню ставлення людини до себе, використовується чисельна та різноманітна кількість психологічних категорій, які описують зміст цього психічного утворення: «В сучасній психології відсутній єдиний підхід до визначення такого феномена як ставлення

людини до себе..» [9, с.2]. Автор наводить такі, наприклад, поняття: самооцінка, самоповага, самоприйняття, самовпевненість, почуття власної гідності, самозадоволення, аутосимпатія, самоцінність та інші. Їх зміст розкривається за допомогою наступних психологічних категорій: «установка» (Д.Н.Узнадзе), «особистісний сенс» (О.М.Леонт'єв), «ставлення» (В.М.Мясіщев), «аттїт'юд» (М.Розенцвейг), «соціальна установка» (І.С.Кон, Н.І.Сарджвеладзе), «почуття» (С.Л.Рубинштейн).

Висновки і перспективи подальших досліджень. У рамках становлення нового рівня самосвідомості в юнацькому віці розвивається ставлення до себе на якісно іншому рівні, відбувається зміна підстав, критеріїв самооцінки. Ставлення до себе починає ґрунтуватися на відповідності поведінки, власних поглядів і переконань, результатів діяльності. Юнацький вік характеризується розвитком усвідомленого збалансованого емоційно-ціннісного ставлення до себе. Аналіз проблеми самоствавлення як складової Я-концепції в юнацькому віці, дозволяє відзначити різні напрямки в його вивченні. Всі вони, з одного боку, підкреслюють соціальну природу Я-концепції, як результат соціалізації індивіда через діяльність і спілкування з іншими, з другого боку, усвідомлення і Я-концепція є основою, на якій протікає ця соціалізація. Я-концепція підростаючої особистості, активно розвиваючись, стає детермінантою процесу адаптації людини до соціального середовища, зокрема, у становленні ціннісної структури особистості.

Логіка нашого подальшого дослідження передбачає вивчити взаємозв'язок самоствавлення з цінностями особистості в юнацькому віці.

Список використаних джерел

1. Бернс Р. Развитие Я – концепции и воспитание / Р. Бернс. – М.: Прогресс, 1986. – 422 с.
2. Булах І.С. Психологія особистісного зростання підлітка: Монографія / І.С. Булах. – К.: 2003. – 340 с.
3. Галецька І. Психологічні чинники соціальної адаптації/ І.Галецька//Соціогуманітарні проблеми людини. – 2005. – №1. – С.91-100.
4. Гуменюк А.Е. Психологія Я – концепції: монографія / А.Е. Гуменюк. – М.: Экономическая мысль, 2002. – 186 с.
5. Джемс У. Психологія / Под ред. Л.А.Петровской. – М. : Педагогіка, 1991. – 368 с.
6. Зелінська Т.М. Психологія особистісної амбівалентності в юнацькому віці: [монографія] / Т.М.Зелінська. – Суми: Університетська книга, 2013. – 432 с.

7. Католик Г. Відзеркалення суспільних трансформацій у динаміці юнацької психотерапевтичної групи/Г.Католик// Соціогуманітарні проблеми людини. – 2006. – №2 – С.183-191.
8. Ключек Л.В.Розвиток процесів ідентифікації і відособлення у підлітковому і ранньому юнацькому віці:дис...канд.психол. наук:19.00.07 / Лілія Валентинівна Ключек. – К., 2005. – 259 с.
9. Кольшко А.М. Психология самоотношения. – Гродно: ГрГУ, 2004. – 102 с.
10. Кон И.С. Психология ранней юности: Книга для учителя / И.С.Кон. – М.: Просвещение, 1989. – 225 с.
11. Кон И.С. Открытие «Я» / И.С. Кон. – М., Политиздат, 1978. – 367 с.
12. Кулагина И.Ю. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений/ И.Ю. Кулагина, В.Н. Колюцкий. – М.: Сфера, 2004. – 464 с.
13. Лушин П.В. Экологичная помощь личности в переходный период: экофасилитация: монография / П.В.Лушин. – Киев, 2013. – 296 с. – (Серия «Живая книга»; Т.2).
14. Пантилеев С.Р. Самоотношение как эмоционально – оценочная система / С.Р. Пантилеев. – М., МГУ, 1991. – 110 с .
15. Прихожан А.М. К анализу генезиса самосознания в подростковом возрасте и раннем юношеском возрасте / А.М. Прихожан// Воспитание, обучение и психологическое развитие. – М., 1983.
16. Психология личности / Дж.. Капрара, Д. Сервон. – СПб.: Питер, 2003.- С.327-332.
17. Савчин М.В. Вікова психологія: навч. посіб. / М.В.Савчин, Л.П. Василенко. – 2-е вид., доповн. – К. : Академвидав, 2011. – 384 с. – (Серія «Альма-матер»)
18. Сарджвеладзе Н. И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой / Нодар Ильич Сарджвеладзе. – Тбилиси: Мецниереба, 1989. – 204 с.
19. Столин В.В. Самосознание личности / В.В. Столин. – М., МГУ, 1983. – 286 с.
20. Титаренко Т.М.Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності/Т.М.Титаренко. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.
21. Фопель К. На пороге взрослой жизни: Психологическая работа с проблемами подросткового и юношеского возраста. Ценности, цели и интересы. Школа и учеба. Работа и досуг/ Пер. с нем. – М.: Генезис, 2008 . – 208 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Berns R. Razvitie Ya-koncepcii i vospitanie / R. Berns. – M.: Progress, 1986. – 422 s.
2. Bulah I.S. Psihologija osobystisnogo zrostannja pidlitka: monografija / I.S. Bulah. – K.: 2003. – 340 s.
3. Galec'ka I. Psihologichni chynnyky social'noi' adaptacii' / I.Galec'ka//Sociogumanitarni problemy ljudyny. – 2005. – №1. – S.91-100.
4. Gumeniuk O. Psihologiya Ya-koncepcii: monografiya / O. Gumeniuk. – M.: Ekonomicheskaya misl., 2002. – 186 s.
5. James Y. Psihologiya/ Pod. red. L.A.Petrovskoi – M. : Pedagogika, 1991. – 368 s.
6. Zelins'ka T.M. Psihologija osobystisnoi' ambivalentnosti v junac'komu vici: [monografija] / T.M.Zelins'ka. – Sumy: Universytets'ka knyha, 2013. – 432 s.
7. Katolyk G. Vidzerkalennja suspil'nyh transformacij u dynamici junac'koi' psyhoterapevtychnoi' grupy/G.Katolyk// Sociogumanitarni problemy ljudyny. – 2006. – №2 – S.183-191.
8. Klochek L.V.Rozvytok procesiv identyfikacii' i vidosoblennja u pidlitkovomu i rann'omu junac'komu vici:dys...kand.psyhol. nauk:19.00.07 / Liliya Valentynivna Klochek. – K., 2005. – 259 s.
9. Kolishko A. Psihologia samootnoshenia / A. Kolishko. – Grodno : GrGU , 2004. – 102 s.
10. Kon I.S. Psihologiya rannei yunosti: Kniga dlya uchitelya./ I.S.Kon. – M.: Prosvescheniye, 1989. – 225 s.
11. Kon I.S. Otkritiye «Ya» / I.S. Kon. – M., Politizdat, 1978. – 367 s.
12. Kulagina I. Vozrastnaya psihologiya: Polniy zhiznennyi cikl razvitiya cheloveka / I. Kulagina, V. Koluckiy. Uchebnoye posobiye dlya studentov visshih uchebnyh zavedeniy. – M.: Sphera, 2004. – 464 s.
13. Lushin P.V. Ekologichnaya pomosch lichnosti v perehodniy period: ecofacilitaciya: monographiya / P.V. Lushin. – Kiev, 2013. – 296 s. – (Seriya «Zhivaya kniga»; T.2).
14. Pantileev S. Samootnosheniye kak emocionalno-ocenochnaya sistema / S. Pantileev. – M.: MGU , 1991. – 110 s.
15. Prihozhan A. K analizu genezisa samosoznaniya v podrostkovom vozraste I rannem yunosheskom vozraste / A. Prihozhan// Vospitaniye, obucheniye i psihologicheskoye razvitiye. – M., 1983.
16. Psihologiya lichnosti / J. Caprara, D. Servon.– SPb.: Piter, 2003. – s.327-332.
17. Savchyn M.V. Vikova psihologija: navch. posib. / M.V.Savchyn, L.P. Vasylenko. – 2-e vyd., dopovn. – K. : Akademvydav, 2011. – 384 s. – (Seriya «Al'ma-mater»)

18. Sarjveladse N. Lichnost i yeyo vzaimodeistvie s socialnoy sredoy / Nodar Illich Sarjveladse – Tbilisi: Mecniereba, 1989. – 204 s.
19. Stolin V. Samosoznaniye licnosti / V. Stolin. – M., MGU , 1983. – 286 s.
20. Tytarenko T.M.Zhyttjeyvj svit osobystosti: u mezhah i za mezhamy budennosti/T.M.Tytarenko. – K.: Lybid', 2003. – 376 s.
21. Fopel K. Na poroge vzrosloi zhizni: Psihologicheskaya rabota s problemami podrostkovogo i yunosheskogo vozrasta. Cennosti, celi i interesi. Shkola i ucheba. Rabota i dosug./ Per. s nem. – M.: Genezis, 2008 . – 208 s.

K.V.Khomenko. Scientific and theoretical approaches to the self-attitude in adolescence concept study. Adolescence is a special and difficult period of internal personal transformation. This is the time when a young person has to become more independent and responsible, to cope with new social roles. And at the same time a young person is not socially mature, does not have enough confidence in the new situation. That's why scientists call this period of crisis. During this period there are the following new psychological structures: personal identity, self-determination. The problem of self-attitude is studied in psychology theory of self-consciousness.

Within the framework of self-consciousness new level formation in adolescence, self-attitude is developed on completely different level and the grounds together with criteria of self-attitude are changed. Self-attitude starts to develop on the basis of behavior correspondence, personal views and persuasions, activity results. The scientists claim that we perceive ourselves as we are perceived by authoritative people. Adolescence is characterized by the development of the conscious balanced emotional and axiological attitude to yourself. In the given article we analyze and sum up opinions of the authors concerning the nature of adolescence self-attitude as a constituent of self-consciousness. Young people begin to consciously refer to themselves. Matching behavior and beliefs become the basis for a self-attitude. The definition of self-attitude is proved as emotionally-evaluative component of the self-concept of the personality adolescence. In this article, we take as a basis the structure of self-concept developed by famous psychologist Robert Berns. Constructive and optimistic attitude towards yourself, self-esteem is very important for success in the profession and in relationships with family and friends.

Key words: consciousness, self-consciousness, emotionally-evaluative attitude, self-attitude, cognitive representation, behavior, Me-concept, adolescence.

Отримано: 17.08.2013 р.